

Egy humanitárius csoda anatómiája – az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadása

Kecskés D. Gusztáv

Az 1956-os forradalom szovjetek általi leverését követő magyar menekülthullám, illetve a befogadásukra szervezett nemzetközi segélyakció a magyar és az egyetemes migrációtörténetnek egyaránt kiemelkedő fejezete. Az európai viszonylatban is jelentős, mintegy 200 ezer fős menekülttömeg ellátása, a befogadási országokba szállítása és integrálása a nemzetközi menekültsegélyezés különleges sikere, amelyben az ENSZ-család intézményei meghatározó szerepet játszottak. E tanulmány – az 1956-os magyar menekültsegélyezés teljes nemzetközi háttérét bemutató kutatás részeként – azt vizsgálja, hogy e csodaszámba menő eseménysorozat mely tényezők eredőjeként mehetett végbe.

A magyar forradalom vérbefojtása után – ebben a korabeli publikált nyugati és az 1989-ig titkosan kezelt magyar statisztikák is megegyeznek – mintegy 200 ezer ember hagyta el az ország területét, amiből 1957 nyaráig, élve a Kádár-kormány által meghirdetett amnesztiával, több mint 11 ezren hazatértek.¹ „A hirtelen és tömeges elvándorlásoknak az országban egyedülálló példája”-ként minősíti az 1956–1957-es menekülési hullámot Puskás Julianna 1985-ben publikált tanulmánya.² Az ország lakosságának a számítások szerint 1,5-1,7 százalékát érintő migráció demográfiai hatását jól érzékelteti, hogy az ennek nyomán előállt népességvesztés 70 százalékkal meghaladta az 1956. évi természetes szaporodást. Megváltozott a lakosság nemek szerinti összetétele: a távozók kétharmada ugyanis férfi volt, és a nőtöbbség elérte az 1949-es értéket. Érzékelhetően csökkent a fiatal generációk számaránya, mivel az országot elhagyók többségét ők adták. Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) 1957. március 11-én közzétett statisztikáiból arról értesülhetünk, hogy az emigránsok közül 1957 márciusáig mintegy 173 ezren kerültek első fogadóhely gyanánt Ausztriába és 18 600-an Jugoszláviába.³ Már 1956 novemberétől megkezdődött a két államban összezsúfolódtak továbbszállítása, mivel ezeket az országokat a menekültek nagy többsége csak első állomásnak tekintette, és tovább kívánt menni. 1957. április 1-jéig az ENSZ menekültügyi hivatala által nyilvántartott 193 805 kivándorló közül 135 417 személyt (70 százalék) már elszállítottak 29 különböző – 14 Európán kívüli – országba.

78 574 fő (40,5 százalék) európai és 56 843 fő (29,3 százalék) pedig Európán kívüli országokba került.⁴ 1957. december végéig új hazájába érkezett az Ausztriában nyilvántartásba vett menekülők mintegy 90 százaléka. A legtöbben az Egyesült Államokban (35 026), Kanadában (24 525), Nagy-Britanniában (20 590), az NSZK-ban (14 270), Svájcban (11 962), Franciaországban (10 232) és Ausztráliában (9423) telepedtek le.⁵

A magyar menekültválság megoldása a nemzetközi humanitárius segítségnyújtás kiemelkedő projektje volt. Ezek az új menekültek sokkal jobb bánásmódban részesültek, mint a korábbi magyar emigránsok⁶ vagy a többi korabeli európai menekült. Néhány elszigetelt negatív példát leszámítva az 1956-1957-es magyar menekülttömeg integrálása a nyugati társadalmakba nagyon eredményes akciónak tekinthető! Ennek összköltsége több mint 100 millió akkori, vagyis több mint egymilliárd mai dollár, ami messze meghaladja az 1954-ben létrehozott ENSZ Menekültalapba (UNREF) a második világháború utáni menekültprobléma megoldására befizetett összeget.⁷ Pedig az 1950-es évek közepén még több mint 200 menekülttáborban mintegy 70 ezer „hardcore” menekült volt Ausztriában, az NSZK-ban, Olaszországban és Görögországban az 1940-es évek vége óta.⁸

A menekültek problémáinak megoldására irányuló pénzgyűjtési kampányok korábbi eredményei kevés derűlátásra adtak okot: „Tíz nappal ezelőtt mintegy 15 ezer menekült volt Ausztriában. Úgy értesültem, hogy ez most 30 ezer. Ki tudja, mennyi lesz egy hónap múlva? Az IRO⁹ nagy ellátási programjának tulajdonképpeni csődje óta a kormányok először szembesülnek a menekültek ellátásához szükséges jelentős pénzalapok biztosításának problémájával”¹⁰ – fakad ki 1956. november 17-i bizalmas levelében Myer Cohen, a magyar nép segélyezésének koordinálásával megbízott ENSZ-titkársági részleg vezetője. Az Egyesült Nemzetek Menekültalapjába a kormányok által folyósított hozzájárulások rendszeresen alatta maradtak az előirányozottnak. 1955. január elsején 293 450 menekült tartozott a Menekültügyi Főbiztosság felelősségi körébe. A helyzetük rendezésére kidolgozott négyéves program megvalósításához mintegy 16 millió dollárra volt szükség. Az 1955-1958-as évekre esedékes összegből azonban mindössze 10,2 millió dollár állt rendelkezésre befizetések és ígérvények révén, vagyis több mint 36 százalék hiányzott.¹¹ A szűkös pénzügyi lehetőségek bénító hatását jól érzékelteti, hogy 1956 őszéig, vagyis csaknem kétéves működés után – a francia külügyminisztérium elemzése szerint – „semmilyen probléma nem oldódott meg”, még a görögországi menekültek viszonylag csekély nagyságrendű problémája sem. 1955. január 1-jén 2700 élt közülük táborokban, egy évvel később pedig még mindig 2400.¹² Ami viszont az 1956-os magyar menekülteket illeti: az amerikai akadémia számításai szerint egyedül a menekült magyar egyetemisták iskolai költségeire csak az Egyesült Államokban több mint 30 millió dollárt költöttek.¹³ A magyar menekültügy megoldására kiadott pénzügyi óriásnak tűnik a UNHCR későbbi költségvetéséhez képest is: a menekülteknek nyújtandó nemzetközi segélyezés folytatásával foglalkozó

munkacsoport 1958. augusztusi ülésén 1959-re például mindössze négymillió dollárt javasoltak a szervezet rendelkezésére bocsátani...¹⁴ Mivel magyarázható mégis a magyar menekültbefogadás szinte páratlan sikere?

Az 1951-es genfi *Menekültügyi konvenció*¹⁵ létrehozása idején jellemző volt az érzékeny humanitárius attitűd, amely a második világháború szörnyűségeinek megismétlődését mindenképpen meg kívánta akadályozni. Bár a világ továbbra is tökéletlennek tűnt, legalább igyekeztek biztosítani, hogy a nemzetközi közösség tisztességesen bánjon azokkal, akik elnyomás és üldözés miatt menekültként kénytelenek elhagyni hazájukat. Ezért építették be a menedékhez (asylum) való jogot az alapvető emberi jogok közé az *egyetemes nyilatkozatba*.¹⁶ Határozottan törekedtek arra is, hogy az ENSZ-chartában kifejezett alapvető emberi jogok és szabadságjogok a gyakorlatban meg is valósuljanak. Így szerepel az 1951-es konvenció preambulumának első bekezdésében: „az Egyesült Nemzetek Alapokmánya és a Közgyűlés által 1948. december 10-én elfogadott Emberi jogok egyetemes nyilatkozata megerősítette azt az elvet, hogy az alapvető jogok és szabadságok az embereket megkülönböztetés nélkül illetik meg...”¹⁷ A Menekültügyi konvenciót a gyakorlat során az államok nagy része alapvetően liberális és humanista szellemben alkalmazta.¹⁸ Így például az a tény, hogy a dokumentumban a menekültstátus egyéni meghatározása szerepel, nem akadályozta a csoportokra való alkalmazást, amikor ez szükségesnek látszott¹⁹ – mint ahogyan ez a magyar menekültek esetében meg is történt. Ekkorra ugyanis a nemzetközi jog általánosan elfogadott elve lett, hogy „bona fide” [jóhiszeműen] menekültet nem szabad visszaküldeni abba az országba, ahol veszély fenyegeti: „az Egyesült Nemzeteknek a hontalan személyek jogállásáról 1954-ben tartott konferenciájának egyhangú határozata... az irányadó. A konferencia leszögezte a véleményt, hogy a menekültek státusáról szóló 1951-es konvenció 33. cikkelye annak az általánosan elfogadott elvnek a kifejeződése, amely szerint egyetlen állam sem utasíthat ki vagy fordíthat vissza bármilyen módon valamely személyt olyan területek határaitra, ahol faja, vallása, nemzetisége, valamilyen sajátos társadalmi csoporthoz vagy politikai véleményhez tartozása miatt élete vagy szabadsága fenyegetve lehet.”²⁰ Korának talán legjelentősebb menekültjogi szaktekin-télye, a menekültügyi főbiztos vezető jogi tanácsadója, Paul Weis az *American Journal of International Law* 1954. áprilisi számában megerősíti, hogy ez valóban széles körben, szinte egyetemesen elfogadott elv volt.²¹

A magyar menekültek befogadását nagymértékben elősegítette a nyugati társadalom támogató hozzáállása is. Az írott források és a szóbeli közlések egységesen állítják, hogy a magyar felkelők élet-halál harcát feszült, sőt aggódó figyelemmel és kitüntetett szimpátiával kísérő nyugati közvélemény, amelyet sokkolt a Szovjetunió brutális katonai fellépése, különleges együttérzéssel fogadta a földjükre érkező menekült magyarokat.²² „Az ötvenhatos magyar emigránsok a forradalom dicsőségének részeseiként és egy a világ bámulatát kiváltó nemzeti felbuzdulás hőseiként érkeztek külföldre. Sok

helyütt majdhogynem megtiszteltetésnek vették a magyar szabadságharcosokkal való találkozást, a korábbi elzárkózást és idegenkedést – például Svájcban – a rokonszenv és az együttérzés váltotta fel” – írta Borbándi Gyula.²³ Ez a hozzáállás nem csupán a hivatalos kormánynyilatkozatokat és a lakosságot jellemezte, de a menekültekkel közvetlen kapcsolatba lépő hatóságok magatartását is. A nyugati világ vezető hatalma, az Egyesült Államok propagandája még 1956-ban is azt a benyomást keltette, hogy a kelet-európai államok sorsa fontos a Nyugatnak, amely, ha alkalom nyílik rá, kész segíteni e térség népeinek, hogy megszabaduljanak a szovjet fennhatóság alól. A „magyar forradalom idején a nyugati közvélemény tehetetlen megdöbbenéssel tapasztalta, hogy egy vasfüggöny mögötti országban... az emberek fellázadtak a szovjet világbirodalom sokszoros túlereje ellen, és életüket, családjukat és egzisztenciájukat veszélyeztetve heroikus, tragikus, a politikai logika szerint irracionális küzdelmet folytatnak a szabadságért. Olyan eszméért, amely a nyugati világ értékei között a legelvontabb, s ugyanakkor a legfontosabb is” – állapította meg Békés Csaba, hozzátéve, hogy a nyugati közvéleménynek fel kellett ismernie, kormányai nem képesek hathatósan beavatkozni a szabadság megmentésére a szovjet befolyás alatt álló területeken.²⁴ Így a magyar menekültek érdekében tett kormányzati intézkedéseknek igen nagy volt a társadalmi támogatottságuk, erősítve az adott kormányok, illetve kormányzó pártok pozícióját.²⁵ „A Szabad Világ annyira bőkezűen és őszinte közvetlenséggel válaszolt a magyar menekültek szorult helyzetére, hogy gyors cselekvésre volt szükség, hogy kielégítsék a lehetséges befogadó országok lakosságának lelkesedését” – állapította meg egy alapos kortárs vizsgálat, amely azt is hangsúlyozta, hogy a társadalom érzelmi azonosulásának döntő szerepe volt a hatóságok befogadási hajlandóságának növekedésében.²⁶

A kedvező nyugati fogadtatáshoz hozzájárult, hogy a magyar menekültek ideális menekültcsoportként jelentek meg: nagyrészt fiatal, egészséges, jól képzett, egyedülálló férfiak, vagyis szinte azonnal munkába állíthatók voltak.²⁷ Antikommunizmusukhoz nem fért kétség. Márpedig a korabeli nemzetközi menekültügyi rendszer legnagyobb anyagi erővel bíró szponzora, az Amerikai Egyesült Államok elsősorban a kommunista országokból eltávozó, és ennek révén a hidegháború propagandafrontján felhasználható menekültkategoriók iránt érdeklődött.²⁸ Továbbá fehérek voltak, és az egész akkori nyugati világot figyelembe véve nem túl nagy tömegűek.²⁹ A Német Szövetségi Köztársaságban például 1956. január 1-jén 216 ezer menekült volt a UNHCR mandátuma alatt – a mintegy 15 ezer új magyar menekült befogadása nem hozott számottevő változást.³⁰ Franciaország területén 1956 októberében 375 ezer személyt tartottak menekültként nyilván,³¹ így az ott újonnan letelepedő mintegy tízezer magyar nem számított igazán nagy tételnek. Beilleszkedésüket az is elősegítette, hogy éppen a nagy gazdasági prosperitás kezdetén, a munkaerő iránti fokozódó kereslet idején érkeztek Nyugatra,³² amivel a források egybehangzó tanúsága szerint a kortársak, így a menekültügy

illetékes szakemberei is tisztában voltak. „A világ kedvező gazdasági helyzetben van ezeknek az embereknek a befogadásához” – bátorít August Rudolph Lindt menekültügyi főbiztos a magyar menekültekkel foglalkozó genfi koordinációs bizottságban 1957 januárjában, amikor a magyar menekültügy megoldására fordítható pénzeszközök és az államok befogadási hajlandósága átmenetileg kimerült.³³ Paul Weis, a főbiztos vezető jogi tanácsadója mondta e testület 1957. május 6-i ülésén: „a kedvező gazdasági körülményeknek köszönhetően a helyzet a legtöbb országban kielégítőnek tekinthető; a menekültek fokozatosan az egyes országok állampolgáraival azonos jogot kapnak a munkára.”³⁴ A belga kormánynak az ENSZ főtitkárához 1957. decemberben küldött levelében szerepel: „úgy tűnik, hogy négy-öt hét alatt jóformán az összes menekült munkát talál, és beilleszkedik a belga közösségbe.”³⁵ Az UNREF végrehajtó bizottság 1958. januári ülésén a brit képviselő felszólalása szerint az Egyesült Királyságban található tizenötezer magyar menekült közül csupán hatszáz van munka nélkül.³⁶ Franciaországban a belügyminisztérium 1957. december 15-i dátummal készített utoljára statisztikát a magyar menekültekről. 1958. első hónapjaitól ugyanis úgy vélték, hogy „minden új magyar menekült a francia közösségbe integrálódottnak tekinthető”.³⁷ Egy kortárs tanulmány felidézi, hogy az egyesült államokbeli New Jersey-ben felállított Camp Kilmer elnevezésű központi befogadó állomásra sok nagy ipari cég eljött, hogy képzett menekülteket szerződtessen. Mindenféle érdekcsoport, a szórakoztatóipart is beleértve, ellátogatott Kilmerbe.³⁸ A magyarok elhelyezkedési esélyeit tovább növelte, hogy más menekültek és vendégmunkások a Földközi-tenger térségéből ekkor még nem jelentek meg a nyugati országokban.³⁹

Az észak-atlanti szövetség egykor titkos dokumentumaiból azonban kiderül, hogy a magyar menekültek sorsát oly pozitívan befolyásoló nemzetközi döntések hátterében a leglényegesebb tényezőként a nyugati kormányok erőteljes politikai akarata húzódik meg: a tagországok, különösen a NATO meghatározó ereje, az Egyesült Államok a magyar menekültek tömeges befogadásában hatalmas nemzetközi propagandalehetőséget látott a szovjet blokk államaival szemben vívott ideológiai küzdelemben.⁴⁰ Az Észak-atlanti Tanács 1957. április 24-i ülésén jóváhagyott jelentés ajánlásai felszólították a tagállamok kormányait, hogy növekvő számban fogadjanak be magyar menekülteket Jugoszláviából és Ausztriából, és vállalják azok letelepítésének költségeit is. Továbbá vegyenek részt azokban a már megkezdett intézkedésekben, amelyek arra irányultak, hogy a magyar menekültek mindegyike eljusson 1957 végéig az általa választott országba. Végül pedig, hogy bőkezűen válaszoljanak az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának és az Európai Vándorlással foglalkozó Kormányközi Bizottságnak (ICEM) a magyar menekültek telepítéséhez szükséges pénzalap összegyűjtésére irányuló felhívására.⁴¹

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete fontos kérdésként kezelte a magyar forradalom menekültjeinek megsegítését. A szövetség tagjai nagyban hozzájárultak az érdeklükben végrehajtott nemzetközi humanitárius akció sikeréhez. Az Egyesült Államok

kormányra például az ENSZ felhívására ötmillió dollárt adott erre a célra 1956-ban. A magyar menekültek túlnyomó többsége valamely NATO-országban telepedett le, ahol számos kedvezményben részesült. Noha az ENSZ és annak szervezetei kezdeményezték és irányították a humanitárius programokat, együttműködve az Európai Vándorlással foglalkozó Kormányközi Bizottsággal, a Vöröskereszt Társaságok Ligájával és magánszervezetekkel, mindenekelőtt a NATO-államok bőkezű adományai tették lehetővé e programok végrehajtását. A NATO szerepe ebben a nemzetközi akcióban tehát abban állt, hogy intézkedésekre ösztönözte a tagállamok kormányait a menekültek segélyezése ügyében, és felhívott e lépések összehangolására is. Ugyanakkor a szovjet propaganda esetleges vádjaival szembeni védekezés miatt – egy 1956. decemberi amerikai javaslat ellenére – az észak-atlanti szövetség nem hozta nyilvánosságra a magyar menekültüggyel összefüggő tevékenységét.⁴²

A Szovjetunió által dominált keleti és az Egyesült Államok vezette nyugati blokk „hidegháborús” szembenállásának viszonyai között ugyanis a magyar menekültek kérdése is a két tábor „békés ideológiai harcának” része lett. Amikor nyugati oldalon arról beszéltek hogy a Nyugat erkölcsi felelősséggel tartozik a menekültek felé, azt a tényt hangsúlyozták, hogy „a magyar üzemi munkások és egyetemisták alkották a jelenlegi rendszerrel [vagyis a Kádár-kormánnyal] szembeni ellenállás fő központját. Ők álltak az októberi forradalom élén.”⁴³ A Nyugat politikai és erkölcsi vereségeként éltek volna meg, ha a magyar menekültek tömegesen hazatérnek a „szabad világba” való beilleszkedésük esetleges nehézségei miatt. Az ideológiai tényező fontosságát az a tény is bizonyítja, hogy a NATO tájékoztatási és kulturális kapcsolatok bizottságának már az 1956. december 18-i, a magyar menekült egyetemistákkal foglalkozó első ülésén Nagy-Britannia képviselője megjegyezte, hogy mivel a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség központja Budapesten van, a Magyarországról menekült egyetemisták kitűnő helyzetben vannak ahhoz, hogy muníciót adjanak az ellenpropagandának ezzel a szervezettel és a következő, Moszkvában tartandó világifjúsági találkozóval szemben.⁴⁴ A nyugati vezetők a magyar menekültek fogadásának bőkezű megszervezésekor figyelembe vették lakosságuknak a levert forradalom iránt tanúsított spontán rokonszenvét és szolidaritását is. Amikor azután ez az érzelmi hullám alábbhagyott, a NATO Tanácsa felkérte a szövetséges kormányokat, hogy mozgósítsák országaik közvéleményét, és ne hagyják abba a magyar menekültek érdekében tett erőfeszítéseiket. A közvélemény azonban mit sem tudott a párizsi Chaillot-palotában, a szövetség akkori főhadiszállásán a kulisszák mögött titokban folyó egyeztető munkáról. A magyar menekültek érdekében folytatott pénzgyűjtés, valamint az ezzel szorosan összefüggő információs tevékenység és propagandakampány látható központi szereplője ugyanis nem a NATO, hanem az Egyesült Nemzetek Szervezete volt. A világszervezet fellépésének nemzetközi jogi megalapozását a magyar menekültek segélyezésére felhívó ENSZ közgyűlési határozatok jelentették. Az ENSZ legfőbb tanácskozó és döntéshozó

szerve már a menekültválság első napjaiban állást foglalt „a magyar nép humanitárius megsegítése mellett”, ami a magyarországi lakosság és a magyar menekültek segélyezését egyaránt magában foglalta.⁴⁵

Az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadásának különleges sikerét tehát számos tényező együttesen magyarázza. A második világháború borzalmaira emlékező humanitárius érzület, ezzel összefüggésben a menekültek jogainak egyre pontosabb és határozottabb megfogalmazása éppúgy hozzájárult, mint a levert forradalommal mélyen együttérző nyugati lakosság támogató hozzáállása. Az '56-os emigráció munkaerő-piaci szempontból különlegesen kedvező összetétele találkozott a „csodákat” produkáló nyugati gazdasági fellendüléssel. Ezek a kiindulási feltételek azonban a keleti és a nyugati blokk közötti hidegháborús rivalizálás nélkül bizonyosan nem vezettek volna csaknem 200 ezer honfitársunk ennyire gyors és sikeres nyugati beilleszkedéséhez: a NATO-kormányok politikai akarata – a szovjetekkel vívott ideológiai csata okán – a közvélemény érzelmi azonosulásának hanyatlása után is erőteljesen támogatta a magyar menekültprobléma megoldását. Propagandaakció vagy humanitárius gesztus? Mindkettő. Egyszerre.

Mindazonáltal e tipikus hidegháborús konfliktusból a menekülő egyén nagyrészt csupán annyit érzékelt, hogy páratlanul kedvező lehetőségei nyíltak egy új élet megkezdéséhez. A nagyhatalmi szembenállás időnként kedvezően is befolyásolhatja „kisemberek” tömegeinek sorsát...⁴⁶

Jegyzetek

- 1 „KSH-jelentés az 1956-os disszidálásokról. Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai, 1956. október 23-1957. április 30.”. *Regio*, Vol. 2. No. 4. (1991). 174-211. o. („KSH-jelentés az 1956-os disszidálásokról. Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai, 1956. október 23.-1957. április 30. Különlenyomat”. Budapest: 1956-os Intézet, 1992.) Egy osztrák belügyminisztériumi jelentés szerint 1957. április 6-ig 174.704 magyar menekült érkezett Ausztriába; a jugoszláv belügyminisztérium pedig úgy tudta, hogy 1957. május 26-ig 19.181 honfitársunk lépte át Jugoszlávia határát.
- 2 Puskás Julianna: „Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években”. *Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről* (szerk. Molnár János, Orbán Sándor és Urbán Károly). Budapest: MSZMP KB Párttörténeti Intézete - MTA Történettudományi Intézete, 1985. 247. o.
- 3 „Note du président du Comité politique (signé A. Casardi)”. *Rapport sur les réfugiés hongrois*. NATO Archives (Brüsszel; a továbbiakban: NA), C-M (57) 65. (1957. április 17.) Ez a tanulmány az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának 1957. március 11-én kiadott statisztikáira támaszkodik.
- 4 Nations Unies, Comité de l'UNREF, A/AC. 79/73. (1957. május 8.)
- 5 „Report of the Intergovernmental Committee for European Migration on the Hungarian Refugee Situation (Ausztria, 1957. december 31.)”. *USA Senate Report*, No. 1815 (1958), idézi Puskás Julianna: „Elvándorlások Magyarországról 1945 óta és a magyar diaszpóra néhány jellegzetessége az 1970-es években”. *Tanulmányok a magyar népi demokrácia ...*, i. m. 249. o.

- 6 Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza, 1945-1985*. 1. kötet. Budapest: Európa, 1989. 408-409. o.
- 7 Gil Loescher: *The UNHCR and the World Politics. A Perilous Path*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2001. 87. o.
- 8 Uo. 89. o. Az egyes európai országok második világháború utáni menekülthelyzetének részletes áttekintéséhez lásd: Louise W. Holborn: *Refugees: A Problem of Our Time. The Work of the United Nations High Commissioner for Refugees, 1951–1972*. Vol. I. Metuchen, N.J.: The Scarecrow Press, Inc., 1975. 331–346. o.
- 9 International Refugee Organization [Nemzetközi Menekültügyi Szervezet]: a második világháború okozta tömeges menekültprobléma kezelésére létrehozott ENSZ szakosított intézmény, amely 1946-tól 1952-ig működött.
- 10 „Letter from Myer Cohen, Executive Director for Relief to the Hungarian People to Pierre Obez, Liaison Officer, Technical Assistance Board (Geneva), Strictly Confidential”. United Nations – Archives and Records Management Section (New York; a továbbiakban UNARMS), UN-S-445-0197-3. (1956. november 17.)
- 11 „Note de la Délégation française auprès des Nations Unies, New York. *Assemblée générale. XIème session. Point 30: Réfugiés*, no. 37/CES”. Archives du Ministère des Affaires étrangères (Courneuve; a továbbiakban AMAE), série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 300, dossier 3. (1956. október 8.)
- 12 „Note de la Direction des Affaires administratives et sociales pour le Secrétariat des conférences. *Réfugiés – Point 30*. no. CA3, très urgent”. AMAE, série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 300, dossier 3. (1956. október 29.)
- 13 Loescher: *i. m.* 87. o.
- 14 „Comité exécutif de l’UNREF, Rapport sur la première session du Groupe de travail pour la continuation de l’assistance internationale aux réfugiés, du 21 au 27 août 1958. A/AC/79/WP.1/R.10, restreinte”. AMAE, série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 300, dossier 4. (1958. szeptember 1.)
- 15 A menekültek jogállására vonatkozó 1951. évi ENSZ-egyezmény meghatározza a menekült fogalmát, a menekültek jogait és az államok jogi kötelezettségeit a menekültek felé. Az 1. fejezet, 1. cikk, A (2) szerint menekült az: „Aki 1951. január 1. előtt történt események következtében faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országán kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni...” Forrás: UNHCR, <http://www.unhcr-budapest.org>.
- 16 Idézi Ivor C. Jackson: „The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: A Universal Basis for Protection”. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 3. No. 3. (1991). Special Issue: The 1991 Geneva Colloquium; *The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Principles, Problems and Potential*, Oxford: Oxford University Press, 403. o. Az ENSZ Közgyűlése által 1948. december 10-én elfogadott *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* 14. cikk, 1. bekezdés: „Minden személynek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni és a más ország nyújtotta menedéket élvezni.”
- 17 Jackson: *i. m.* 403. o.
- 18 Uo. 408. o.
- 19 Uo. 409. o.
- 20 „Letter from Egon Schwelb, Deputy Director, Division of Human Rights to Philippe de Seynes, Under-Secretary for Economic and Social Affairs, Aide-mémoire on the Attitude of Yugoslavia to the Problem of Refugees”. UNARMS, UN-S-445-0199-4. (1956. november 12.)
- 21 Uo.; *American Journal of International Law*, Vol. 48. No. 2. (1954). 198–199. o.
- 22 A francia társadalom reakcióját francia belügyminisztériumi források alapján lásd részletesen Kecskés D. Gusztáv: *Franciaország és a magyar forradalom, 1956*. Budapest: MTA Történettudományi Intézet, 2007. 99-105. o.; Uő: „A francia közvélemény reakciója (1956. október-december)”. *Kommentár*, No. 5. (2006). 16–23. o.
- 23 Borbándi: *i. m.* 408. o.

- 24 Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában*. Budapest: 1956-os Intézet, 2006. 132-133. o.
- 25 Franciaországban például 1956. november 18-ára a belügyminisztérium aprólékos részletességgel pénzgyűjtési programot szervezett „nemzeti nap a magyar lakosságért” címmel. A magyar menekültügy francia belpolitikai eszközkénti felhasználásáról lásd Kecskés D.: *Franciaország és a magyar forradalom...*, i. m. 168-172. o.
- 26 „Report of Fact Finding Committee of the Committee on Migration and Refugee Problems on the Hungarian Refugee Program, American Council of Voluntary Agencies for Foreign Service, Inc.”. Archives of the UNHCR (Genf, a továbbiakban AUNHCR), 6/9/HUN GEN. (1958. április 21.)
- 27 Loescher: i. m. 87. o.
- 28 Uo. 51, 53-54. o.
- 29 Cseresnyés Ferenc „A nemzetközi menekültjog alkalmazása: Ausztria és az ’56-os menekültek”. *Múltunk*, No. 1. (2007). 172-173. o. A szerző Dietrich Thränhardt tanulmányára („Entwicklungslinien der Zuwanderungspolitik in EG-Mitgliedsländern”. *Zuwanderungspolitik in Europa. Nationale Politiken. Gemeinsamkeiten und Unterschiede* (szerk. Hubert Heinelt). Opladen: Leske+Budrich, 1994. 58-59. o.) hivatkozva a menekülteknek a hidegháború időszakában történő nyugati elfogadottságának három ismérvét különíti el: az antikommunista jelleg kérdését, a „rasszista” szempontot és a „mennyiségi” kritériumot. Cseresnyés megállapítja, hogy az ’56-os magyarok antikommunista, fehér és viszonylag nem nagy tömegben érkező menekültként mindhárom kategóriában jó elfogadottsággal rendelkeztek.
- 30 „Report of the United Nations High Commissioner for Refugees”. *General Assembly, Official Records: Twelfth Session, Supplement No. 11. (A/3585/Rev.1)*. New York: ENSZ, 1957. 14. o.
- 31 „Note de la Délégation française auprès des Nations Unies, New York, *Assemblée générale. XIème session. Point 30: Réfugiés*, no. 37/CES”. AMAE, série: Nations Unies et Organisations Internationales, carton 300, dossier 3. (1956. október 8.)
- 32 Loescher: i. m. 87. o.; Cseresnyés: i. m. 172. o.
- 33 Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Co-ordination Committee for Assistance to Refugees from Hungary: „Summary Record of the Third Meeting Held at the Palais des Nations, Geneva, 10 January 1957, Restricted”. Archives of the United Nations Office in Geneva (Genf, a továbbiakban: AUNOG), GI/30/2 (Situation in Hungary, Relief Measures, Refugees), Jacket N° 2 (11 January–11 November 1957). (1957. január 15.)
- 34 Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, Co-ordination Committee for Assistance to Refugees from Hungary: „Summary Record of the Ninth Meeting Held at the Palais des Nations, Geneva, 6 May 1957, Restricted”. AUNOG, HCR/SVA/SR.9, GI, 30/2 (Situation in Hungary, Relief measures, Refugees) Jacket N° 2 (11 January–11 November 1957). (1957. május 10.)
- 35 „Question Considered by the Second Emergency Special Session of the General Assembly from 4 to 10 November 1956. Humanitarian Activities to Assist the Hungarian People. Note by the Secretary-General. Replies Received from 18 December 1956 to 10 January 1957, 2. Belgium (18 December 1956), (A/3464), distribution: General”. UNARMS, UN-S-445-0200-1. (1957. január 10.)
- 36 „Service de l’information, Office européen des Nations Unies à Genève, communiqué de Presse No REF/402, Septième session du Comité exécutif de l’UNREF, Séance de l’après-midi, lundi 13 janvier 1958”. Archives du Comité international du Croix Rouge (Genf), B AG 234 094-001. (1958. január 13.)
- 37 „Lettre de Henri Trémaud, Délégué pour la France, Office du Haut-Commissaire pour les réfugiés à Colmar, Conseiller juridique, *Statistiques des nouveaux réfugiés hongrois en France*”. AUNHCR, HCR/P – 44, 20-HUN-FRA Statistics – Hungarian Refugees in France (February 1957–February 1958). (1958. február 28.)
- 38 „Report of Fact Finding Committee of the Committee on Migration and Refugee Problems on the Hungarian Refugee Program, American Council of Voluntary Agencies for Foreign Service, Inc.”. AUNHCR, 6/9/HUN GEN. (1958. április 21.)
- 39 Cseresnyés: i. m. 172. o. A szerző továbbá kifejti: „A munkaerőpiacon lényegében még nem volt konkurencia. Amikor azután a hatvanas évek elején kibontakozott, a magyarok már meglehetősen komoly előnnyel rendelkeztek: strukturálisan integrálódtak, beszélték a befogadó ország nyelvét, befejezték szakiskolai vagy egyetemi tanulmányaikat. Előnyük tehát szinte behozhatatlan volt.”

- 40 A NATO-ban a magyar menekültek befogadásával kapcsolatban folyó egyeztetésekről lásd Kecskés D.: *Franciaország és a magyar forradalom...*, i. m. 236-240. o.
- 41 „Procès-verbal de la réunion du Conseil atlantique tenue au Palais de Chaillot, Paris, le 24 avril 1957, à 10 heures 15 minutes”. NA, C-R (57)25. (1957. április 29.)
- 42 „Procès-verbal de la réunion du Comité de l’information et des relations culturelles tenue au Palais de Chaillot, Paris, le 18 décembre 1956 à 15 heures”. NA, AC/52-R/67. (1957. január 8.)
- 43 „Rapport du Comité de l’information et des relations culturelles, *Etudiants hongrois réfugiés*”. NA, C-M (57)89. (1957. június 1.)
- 44 „Procès-verbal de la réunion du Comité de l’information...”, i. m.
- 45 Már a szovjetek magyarországi beavatkozását elítélő, 1956. november 4-én elfogadott első ENSZ közgyűlési határozat (1004 (ES-II)) foglalkozik a magyar válság humanitárius vetületével – felkéri a főtitkárt, hogy „a megfelelő szakosított intézmények vezetőivel konzultálva sürgősen tájékozzon a magyar nép élelmiszer-, gyógyszer- és más hasonló ellátmányt illető szükségleteiről, és a lehető leggyorsabban tegyen jelentést a Közgyűlésnek”. Lásd: az ENSZ Közgyűlés 564. teljes ülése, 1956. november 4. Magyarul megjelent: Békés Csaba–Kecskés D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia*. Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 2006. 119. o.
- 46 A tanulmány a *Magyarország és az ENSZ, 1945-1990* című OTKA-pályázat (azonosító: 68767) keretében készült. A külföldi kutatásokat a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj, a belga Fonds national de recherche scientifique (FNRS), a Swiss National Science Foundation (SNSF) és a francia kormány ösztöndíjjal támogatta.

Résumé

The Anatomy of a Humanitarian Miracle

The paper presents a synthesis based on source material from the archives of the United Nations Secretariat (New York), the European Office of the UN (Geneva) and the UN High Commissioner for Refugees (Geneva), as well as from NATO, International Red Cross Committee and french foreign ministry archives (Brussels, Geneva and La Courneuve, respectively).

Following the end of the 1956 revolution, which had been violently put down by the Soviet Union, a wave of Hungarian refugees appeared, whose accommodation and integration was aided by an international aid initiative, which together form an important chapter in the history of international migration. These refugees received far more favourable treatment than earlier Hungarian expatriates or other European refugees had. The mass of refugees, totalling 200.000 persons and thus constituting a significant group even in a broad, European perspective meant that their successful transportation to host countries and their subsequent integration represented an exceptional success for international aid efforts. This success merits investigation especially in light of the fact that the institutions dealing with refugees had to face chronic shortages of funding.

How can their efficiency be explained? The humanitarian sentiment motivated by the memory of the 2nd World War and the resulting clarification and strengthening of refugee rights contributed to it just as much as did the support of the highly sympathetic West European societies. Also, the highly advantageous composition of the refugees in terms of labour market skills and competitiveness coincided favourably with the era of the „wonder years“ in West European economic history. The most important component, however, was the political will of NATO governments, which – in part as a result of the ideological confrontation with the Soviets – ensured continued attention and support for the problem of the Hungarian refugees even once the waves of popular sympathy had receded in the host societies.